

Återbesättandet av professorsämbetet i litteraturhistoria med poetik vid Up...

Nilsson, Albert,

78 D c b B

1921

ÅTERBESÄTTANDET
AV
PROFESSORSÄMBETET
I
LITTERATURHISTORIA
MED POETIK

VID UPPSALA UNIVERSITET

UNDERDÄNIG BESVÄRSSKRIFT

AV

ALBERT NILSSON

GÖTEBORG 1921
ELANDERS BOKTRYCKERI AKTIEBOLAG

MEMORANDUM

FOR THE RECORD

DATE: _____

TO: _____

FROM: _____

SUBJECT: _____

ÅTERBESÄTTANDET
AV
PROFESSORSÄMBETET
I
LITTERATURHISTORIA
MED POETIK

VID UPPSALA UNIVERSITET

UNDERDÄNIG BESVÄRSSKRIFT

AV
ALBERT NILSSON

GÖTEBORG 1921
ELANDERS BOKTRYCKERI AKTIEBOLAG

ÅTERBESÄTTANDET

PROFESSORSÄMBEDET

LITTERATURHISTORIA

MED POETIK

VILHELMINA UNIVERSITETEN

I TORSHÄNDS UNIVERSITETEN

ALBERT NILSSON

UTGIVET ÅR 1900
STOCKHOLM: ALBERT NILSSON

Till

Konungen.

Hos Eders Kungl. Maj:t får jag i underdånighet anföra besvär över det av Större akademiska konsistoriet i Uppsala den 22 sistlidne oktober upprättade förslaget till återbesättning av ledigförklarade professorsämbetet i litteraturhistoria med poetik vid Uppsala Universitet.

Såsom stöd för dessa besvär tillåter jag mig att anföra följande.

Av de utsedda sakkunnige ha professorerna Fredrik Böök och Otto Sylwan uppfört mig i första rummet, den senare dock med jämställande av mig och docenten Anton Blanck. Professorerna Henrik Schück och Martin Lamm ha uppfört mig i andra rummet. Vid ifrågavarande ärendes behandling både inför Humanistiska sektionen och Större akademiska konsistoriet har jag uppförts i andra förslagsrummet. Man har tydligen betraktat sakkunnigutlåtandena som en votering och uppfört i första rummet den av de sökande, som erhållit flest poäng hos de sakkunnige utan att pröva hållbarheten av den argumentering, varpå professorerna Schück och Lamm grundat sin placering av mig i andra rummet.

I min forskning har jag förenat filosofi med litteraturhistorien och därigenom kommit att inta en viss särställning bland våra litteraturhistoriker. Huru vittomfattande

professor Schücks vetenskapliga intressen än äro, har han aldrig visat något intresse för filosofien eller estetiken, vilka höra så intimt samman. Det är klart att hans bristande intresse för dessa båda discipliner skall inverka på hans bedömande av mitt författarskap och att jag med honom som sakkunnig skall vara mindre gynnsamt ställd än min medsökande docenten Blanck, som tillhör just den riktning, vars ypperste representant prof. Schück är i Sverige. Då den gamla professuren estetik med litteratur- och konsthistoria vid våra universitet för ett tiotal år sedan uppdelades i de två professurerna litteraturhistoria och konsthistoria, blev visserligen ämnet estetik även uppdelat och skjutet i bakgrunden, men det är ännu, fast omfattande endast poetiken, förenat med litteraturhistorien. Professor Schücks åsikt, att min gradualavhandling Guyaus estetik faller utanför professurens område, sådant det nu begränsats (Sak. utl. s. 18), är därför icke riktig. Avhandlingen utgör en orientering i de estetiska grundproblemen, och en insikt i dem är av största betydelse även för litteraturhistorikern. Avhandlingen bör betraktas som ett specimen i poetik, så mycket mera tungt vägande, som ingen av mina medsökanden har dokumenterat sig i ämnet.

Även min skrift Tegnér's filosofiska och estetiska studier bedömer prof. Schück ganska snävt, ehuru han icke riktar någon kritik mot densamma. Han medger, att den med hänsyn till resultaten är mitt mest betydande arbete och att jag gifvit uppslaget till en delvis ny och tvivelsutan riktig uppfattning av Tegnér, som förut betraktades såsom i det närmaste opåverkad av den tyska filosofien. »Klart och bindande visar Nilsson här upp, att Tegnér ganska mycket sysslade med denna filosofi, särskildt med Kant, både under examensstudierna och under de år, då han tjänstgjorde såsom docent och adjunkt i estetik.» Jag har icke endast visat, att Tegnér ganska mycket sysslade med tysk

filosofi under ungdomsåren, utan jag har visat, huru hans filosofiska och estetiska studier fingo en avgörande betydelse för hela hans personliga utveckling och livssyn och därmed även för hans diktning. Detta är något annat. Professorerna Lamm och Bök medge också, att avhandlingen varit *banbrytande* för den nya Tegnérforskningen.

Beträffande min bok om Thorild erkände prof. Schück i sitt sakkunnigutlåtande för den litteraturhistoriska professuren i Lund — han använder samma utlåtande för ifrågavarande professur — att jag genom mitt arbete fört Thorild-forskningen upp på ett högre, mera vetenskapligt plan än förut, men framställde även flera anmärkningar. Själva huvudanmärkningen riktade sig mot några ord i en not s. 35 i min bok, där jag yttrar, att Thorild synes på självständig väg med utgångspunkt i Spinozas och Leibniz' filosofi ha kommit till sitt naturbegrepp. Prof. Schück framhöll, huru jag hade förbisett, att samma kombination återfinnes även hos andra 1700-talets tänkare. Sin kritik byggde prof. Schück på Lamms auktoritet och hänvisade till dennes då utgivna andra del av *Upplysningstidens romantik*:

I det ännu ej tryckta andra bandet av *Upplysningstidens Romantik* — af hvilket arbete jag såsom sakkunnig vid Stockholms Högskola haft tillfälle att i maskinskrift taga del — har Lamm med övertygande styrka bevisat detta. Den förening av Leibniz' kraftbegrepp med Spinozas panteism, som är en huvudpunkt hos Thorild, förekommer ock hos flera af de författare, som Thorild läst, särskildt i Robinets *De la nature* (1761) och Thorilds originalitet som tänkare är således vida mindre än Nilsson antagit. Att närmare redogöra för denna bevisföring, kan här vara överflödigt, då Lamms arbete inom kort blir allmänt tillgängligt.

Jag dömdes här på en motivering, som skulle förebringas i framtiden av prof. Lamm och som då var omöjlig att vederlägga, därför att den var okänd. Det dröjde nära nog ett år innan Lamms bok utkom. Jag har sedan gjort hans orildframställning till föremål för en ingående granskning

i uppsatsen Thorild ännu en gång och visat, huru Lamms Robinet-hypotes står på en ytterst vacklande grund och är ohållbar. Det är t. o. m. osannolikt, att Thorild någonsin läst Robinet. Han nämner aldrig Robinets namn i sina skrifter.

Vilken ställning intar nu prof. Schück till Lamms Robinet-hypotes och min kritik av densamma? I inledningen till sitt nya utlåtande säger han, att han icke haft någon anledning att ändra sina förra om mig och Blanck avgivna sakkunnigyttranden, och han avtrycker även in extenso utan ändringar sitt yttrande för Lunda-professuren om min Thorildsbok. Detta bör ju innebära, att han ännu anser Lamm ha med »övertygande styrka» bevisat Robinet-hypotesen. Emellertid yttrar han längre fram med anledning av min polemiska skrift Thorild ännu en gång, att han icke anser sig vara sakkunnig i frågan och således icke vågar fälla någon skiljedom mellan två så kunniga och begåvade forskare. Då det gällde Lundaprofessuren, hyste prof. Schück ingen tvekan, utan tog på sitt ansvar som sakkunnig, att denna min Thorild-uppfattning var oriktig och kullkastad. Det är även ägnat att förvåna, att prof. Schück så reservationslöst kunde bygga sitt uttalande i denna punkt på Lamms bok, då det ju dock ligger i öppen dag, att Lamms Thorilds-framställning är en genomgående mycket skarp polemik mot mig, vars olikhet i tonen mot bokens övriga delar sedan just anmärkts av kritiken. Nu hänskjuter åter prof. Schück frågan till den filosofiska sakkunskapen inom sektionen, väl närmast till prof. Hägerström. Då denne i sin kritik av min Thorildsbok icke med ett ord berört min och Lamms tvist om Robinet-hypotesen, har jag ännu ej fått det väntade intyget på att min uppfattning även i denna punkt är oriktig.

Den uppmärksamme bedömaren av prof. Schücks sakkunnigutlåtanden om mig och docenten Blanck skall svårligen undgå intrycket, att prof. Schück, naturligtvis omedve-

tet, mäter oss med olika mått. I det panegyriska utlåtandet om Blanck finnes knappast en tillstymmelse till kritik, under det utlåtandet om mig avser att lika mycket framhålla min begränsning som mina positiva förtjänster. Den slutjämförelse, som prof. Schück gör mellan mig och doc. Blanck åsyftar även konsekvent att visa Blancks överlägsenhet utan minsta inskränkning som vetenskaplig författare.

Professor Lamm har i sitt sakkunnigutlåtande uppenbarligen strävat efter att bedöma mig oväldigt, men då vi äro inbegripna i polemik om Thorild, kan han ej vara oberörd härav som sakkunnig, utan måste a priori vara böjd att anser min Thorilduppfattning, som han så ivrigt bekämpat, vara oriktig. Han är på samma gång domare och part i målet.

Min Thorild-skrifts förnämsta svaghet finner prof. Lamm i den psykologiska uppfattningen. Hans anmärkning kunde ha någon fog för sig, om min uppfattning av Thorilds personlighet verkligen vore den som han tillskriver mig. I sakkunnigutlåtandet, (s.50) återger prof. Lamm min uppfattning med dessa ord:

Han (Thorild) är ej heller den himlastormande Stürmer und Dränger, som han genom olyckliga yttre omständigheter fått skenet av att vara, utan är innerst en meditatív filosofnatur, som älskar klarhet och måtta.

I min bok om Thorild säger jag något helt annat. Jag förnekar icke att Thorild är en himlastormande Stürmer und Dränger, men jag opponerar mig emot att denna karakteristik skulle ge hela Thorild. Det är bara den *ena* sidan av hans väsen, som litteraturhistorikerna ha stirrat sig blinda på. Det heter i min bok (sid. 41):

Man brukar i allmänhet betrakta Thorild som en orolig himlastormare, en bullersam bråkmakare, en larmande agitator. Detta är emellertid endast en sida av hans väsen och den minst viktiga. Han var livet igenom framför allt en meditatív natur, vars huvudintresse var att *förstå världen*. Läser man de gängse litteraturhistoriska framställningarna, finner man att den *ena* hälften av Thorilds väsen nästan skurits bort.

Prof. Lamm förvanskar här uppenbart min framställning. Jag kan även hänvisa till slutorden i uppsatsen Thorild ännu en gång.

På följande sida yttrar prof. Lamm:

För sitt antagande, att Thorild varit en annan än han genom sitt uppträdande och samtidens bild av honom kommit att te sig, har docenten Nilsson ej framfört några andra bevis än hans filosofiska system.

Det förundrar mig, att prof. Lamm har lagt så lite märke till vad jag verkligen sagt i min bok. Redan på första sidan framhåller jag, att den bild av Thorild som finnes hos Tegnér, Beskow, Böttiger och Ljunggren i själva verket är skapad av hans motståndare Kellgren och Leopold. Och på sid. 150 säger jag:

Betecknande nog ta aldrig Kellgren eller Leopold hänsyn till Thorilds ständiga vädjan till förnuftet, utan framställa honom som en vitter äventyrare, vilken mod berätt med trotsar allt förnuft. De pådikta honom ett falskt genibegrepp och deras uppfattning har blivit den hävdvunna. Den karikatyr av Thorild och dennes genibegrepp, som Kellgren gett i Nytt försök till orimnad vers, har utövat en egendomlig fascinerande verkan på samtid och eftervärld. Leopold följer Kellgren troget i spåren. Enligt honom skulle Thorild sätta geniets originalitet i att med en förfärlig kraft stöta för huvudet det vanliga i förnuft och skrivsätt. Verkliga förhållandet torde emellertid vara rakt motsatt.

Beviset för att Kellgren och Leopold ha gått så tillväga har jag lämnat i kapitlet om Thorilds estetik, varav ovan anförda rader utgöra slutorden. Det är förresten självklart, att Thorild skall te sig i ett annat ljus för en eftervärlds opartiska forskning än för sin samtid, särskilt för sina båda antagonister Kellgren och Leopold, som förlöjligade honom och saknade de psykologiska betingelserna att bedöma honom objektivt. Därtill kommer, att vi i motsats till samtiden äga tillgång till hela hans produktion, vilken är och förblir den främsta källan för kunskapen om hans personlighet och psykologi. En stor del av Thorilds tidiga produktion, bland annat de många

viktiga filosofiska uppsatserna, har först i våra dagar blivit tryckt och använd av forskningar. Ett nytt ljus har onekligen härigenom kastats både över hans personlighet och tänkande. I de skrifter, som Thorild själv utgav på svenska, finnes t. ex. ingenting om, att han var panteist, d. v. s. att han icke trodde på någon personlig Gud utanför världen. Poemet Passionerna innehåller ingenting därom. Thorild var tvivelsutan både den förste och den ende panteisten i Sverige på 1700-talet. Jag anför detta endast som ett exempel på att vår uppfattning av Thorild måste vara en annan än samtidens. Vi äro nu i tillfälle att följa Thorilds utveckling från ungdomsåren, och studiet av hans ungdomsuppsatser visa, att Thorild tidigt utformade en egenartad personlig livsåskådning som sedan mer eller mindre modifierad bär upp hans författarskap på svenska. Thorild började som filosof och slutade som filosof; däremellan ligger hans polemiska och agitatoriska författarskap. Litteraturhistorikerna och bland dem icke minst prof. Lamm ha varit alltför benägna att endast i polemikern och agitatorn se den verkliga Thorild.

Jag har i min bok ingående utrett, huru den unge Thorild i *den vise* ser det högsta livsidealet och huru han omfattar vishetsidealet med en glödande hänförelse. Ingen som har det minsta sinne för psykologi kan misstaga sig på äktheten i Thorilds hänförelse. Prof. Lamm finner den vara endast pose. »Han är uppriktigare och sannare, då han framställer sig såsom Prometheus med facklan eller Tor med hammaren än då han poserar som den vise» (Uppl. Rom. II s. 139). Huru vet prof. Lamm det? Poserar Thorild i det ena fallet, så poserar han väl även i det andra. Förresten har aldrig Thorild framställt sig som en Prometheus med facklan.

I min karakteristik av Thorild har prof. Lamm särskilt hängt upp sig på ett par uttalanden, som båda förekomma sid. 41. Han citerar dem i Upplysningstidens romantik (II s. 415) och även i sakkunnigutlåtandet. Jag har nämligen

sagt, att Thorild »framför allt var en meditativ natur, vars huvudintresse var att *förstå världen*» och att »den stilla filosofiska meditationen var ett långt renare och djupare uttryck för hans personlighet än polemiken.» Satserna, som förekomma i ett polemiskt sammanhang, ha kanske fått en onödigt tillspetsad formulering, men vad jag velat framhålla är, att bakom Thorild som polemikern står tänkaren och att man i tänkaren har den djupare Thorild, som bildar förutsättningen för polemikern och reformatorn. Genom sitt val av exempel söker prof. Lamm få mig att representera en mycket ensidig uppfattning. De ovan anförda satserna kunna och böra ses i belysning av vad jag säger om Thorilds personlighet s. 151 o. f.

Thorild börjar sin självkaraktistik med de orden, att han hade blott en stor oföränderlig tanke i livet: *att förklara hela naturen* (kurs. här) och reformera hela världen. Hand i hand med hans filosofiska intressen gingo hans reformatoriska. Under de tidiga ungdomsåren hade han mest försjunkit i kontemplativa drömmier över naturens oändliga skönhet och harmoni, men genom polemiken med Kellgren väcktes hans stridsinstinkter till livs, och den vise måste ut att slåss för rätt och sanning. Filosofien blev för honom en *philosophia militans*, klädd i vapen och ständigt färdig till anfall. Thorild drömde sig vara en vandrande riddare för sin gudomliga, sköna, den mänskliga lycksaligheten. Herkules med klubban, utgången att frälsa mänskligheten, uppställde han som sitt ideal.

Man kan ifrågasätta, om Thorild var född till stridsman. Det är egenomligt att se, huru Thorild, harmoniens, proportionernas och förnuftets filosof, i stridens hetta ofta glömmet alla proportioner och gör sig skyldig till otroliga överdrifter. Säkert har han ej märkt det. Med sitt eldiga, lättsvallande lynne, med sin optimistiska, starka självkänsla saknade han i hög grad självkritik. Han var viss om att sitta inne med sanningen och vad värre var, han förväxlade sin egen person med sanningen, sig själv med vishetsidealet.

Emellertid kan man icke skilja Thorild som polemiker ifrån filosofen. Då han är ute på krigsstråten, gäller det alltid för honom att utreda någon filosofisk princip; han slåss alltid för sin filosofi. Den filosofiska lidelsen låg hos honom långt djupare än allt världsförbättrarnitet. Så småningom ser han ej den högsta symbolen för sina strävanden i Herkulesgestalten, utan i Orpheus, tonernas och harmoniens representant. Redan då han åter-

kommer från sin misslyckade Engelsfärd och då han gripits av hänförelse för den utbrutna franska revolutionen, skriver han i ett brev till Tham: »Mitt högsta mönster är icke mera *Hercules*, utan *Orpheus*.»

Professor Lamm anser att min psykologiska feltolkning av Thorild beror därpå, att jag skulle ha tolkat hans personlighet utifrån hans filosofiska åskådning. »Hvad docenten Nilsson här — liksom på andra ställen i sina skrifter — antager som självklart, att en skalds filosofiska åskådning ger nyckeln till hans personlighet, hade det ålegat honom att bevisa. Och om han lyckats häri, hade det också varit hans skyldighet att i någon mån förklara, hur Thorild kommit att framträda för världen i en mot hans verkliga så skiljaktlig gestalt» (sid. 51).

Den ståndpunkt, som jag i mina skrifter hävdad, är fullkomliga motsatsen till den som prof. Lamm här låter mig företräda. Redan i min studie över Guyau heter det på en av bokens första sidor: »I filosofens karaktär och temperament ligger nyckeln till hans filosofi. Om Guyau gäller det till fullo.» Och i skriften Thorild ännu en gång (s. 35) framhåller jag, att det till sist beror på människornas olika temperament, vilka åskådningar de omfatta. Jag belyser här satsen med huru olika Thorild och Viktor Rydberg reagera mot läran att allt som sker är rätt. Även i boken om Thorild betonar jag på flera ställen, hur hans personlighet ger färg åt hans filosofi. På sid. 38 säger jag exempelvis, att hans överströmmande lyckokänsla har tagit sig uttryck icke bara i den självsäkerhet, varmed han alltid uppträdde och i den självöverskattning han så ofta gjorde sig skyldig till, utan också i hans livsåskådning. »Man måste förstå denna naiva optimism för att förstå hans filosofi.»

— Psykologiska utredningar förekomma för övrigt mycket sparsamt i min bok, därför att jag med flit undvikit dem. Jag har ställt som min huvuduppgift att undersöka konsekvensen och enhetligheten i Thorilds åskådning. Tho-

rild har ju betraktats som mycket oredig. Att man befin-
ner sig på en i hög grad osäker mark, då man vill konstru-
era fram Thorilds psykologi, visar prof. Lamm's eget ex-
empel. Hans försök att härleda en rad dominerande egen-
skaper hos Thorild ur hans bonderas och norska (bohus-
länska) blod kan icke anses som annat än löst hypotesma-
keri. Vetenskap är det icke.

Det sista kapitlet i min bok om Thorild, vilket bär
namnet Upplysningsfilosofi, betecknar prof. Lamm som
världsfrämmande, men medger att däri finnes säkert myc-
ket att ta vara på. Jag torde emellertid i det kapitlet ha gett
grundstöten åt den härdvunna uppfattningen, att Thorild
bör betraktas som en fiende till upplysningen. Han är i
stället upplysningens eldtillbedjare i Sverige. Detta faktum
torde även ha vissa konsekvenser för uppfattningen av Tho-
rilds personlighet och medföra en retuschering av den gäng-
se Thorilds-bilden.

Man kan endast beklaga, att Geijer aldrig fick sin till-
ämnade Thorilds-karakteristik skriven. Att icke Geijers
uppfattning av Thorilds personlighet var den vanliga utan
att han såg långt mera hos honom framgår av de första si-
dorna i hans bok Thorild, men kanske ännu tydligare av
vad han i ett brev till Atterbom (26/3 1820) vid utgivandet
av Thorilds skrifter yttrar om de två broschyrerna Allmän-
na förståndets frihet: »De ha gjort mig ett otroligt nöje
och äro i det hela en inspirerad hymn över *ljusets gudomlighet*.
Utan tvivel väntade han sig för mycket af *blotta* upplysning-
en, av kunskapen, som alltid är — kunskapen *både* på *gott*
och på *ont*. Men en kristallklarare, guldrenare entusiasm
har man svårt att finna. Det är utan all fråga den första
prosa som någonsin på svenska blivit skriven. I språket —
ren musik och metallklang.»

Geijer har synbarligen gjort sig skyldig till samma van-

tolkning av Thorilds personlighet som professorerna Lamm och Hägerström tillvita mig.

Då professor Lamm rörande min polemiska skrift Thorild ännu en gång påstår i sitt sakkunnigutlåtande, att den framför allt är anlagd på att försvara min uppfattning av Thorild som rationalist, så är detta ingalunda riktigt. Nära nog hälften av skriften (ss. 2—30) utgör ett svar på Lamms mot min Thorild-bok riktade kritik, att jag skulle ha förbisett, att det är närmast genom Robinet, som han kommit till sitt panteistiska naturbegrepp. I sakkunnigutlåtandet förbigår prof. Lamm med tystnad min granskning av hans Robinet-hypotes. Detta är så mycket mera underligt som hypotesen bildade själva grundvalen för hans mot mig polemiska framställning av Thorilds naturfilosofi i Upplysningstidens romantik. Får denna tystnad i sakkunnigutlåtandet tolkas som ett medgivande, att även prof. Lamm anser Robinet-hypotesen kullkastad? I så fall borde rimligtvis min vederläggning ha räknats mig till icke ringa förtjänst.

Professor Lamm beklagar (s. 52 o. f.) att han gjort sig skyldig till några missuppfattningar av uttalanden i min bok om Thorild, men vill kvittera försyndelsen med att jag genom feltolkning tillskrivit honom ett par felaktiga uttalanden om Spinoza. Något bevis för min feltolkning lämnas icke.

Frågan om Thorild bör betraktas som rationalist förbigår prof. Lamm i sakkunnigutlåtandet mycket försiktigt med hänvisning till att den ej kan lösas från den psykologiska grundfrågan. Emellertid har professor Hägerström underkastat min framställning på denna punkt en skarp kritik i sitt sektions-yttrande.

Enligt prof. Hägerström skulle jag icke ha observerat olikheten mellan Spinozas och Thorilds uppfattning av begreppet Guds förstånd och därigenom med orätt ha kommit

att tilldela Thorild en rationalistisk metafysik. Skillnaden mellan Spinoza och Thorild skulle enligt prof. Hägerström vara den, att för Spinoza ingå de rena tanketingen såsom eviga och immanenta i det gudomliga förståndet utan egen verklighet och naturen har sin grund i denna eviga, i sig själv livlösa verklighet, under det att för Thorild det gudomliga förståndet, betraktat som rent tänkande, är ett hjärnspöke och existerar blott som ett skapande liv, som tillika känslöbetonat förnimmer hela den givna verkligheten. — Är nu manne skillnaden mellan Spinoza och Thorild av fundamental art i denna fråga? Även enligt Thorild *existerar* i egentlig mening endast Gud och tingen blott som immanenta i det gudomliga förståndet: all annan existens är sken, modus. Det kan även diskuteras, om Spinoza fattar det gudomliga förståndet enbart som rent tänkande, ty för honom liksom för Thorild (i motsats till Leibniz) äro Guds förstånd och vilja ett. Den unge Thorild har ju antecknat Spinozas sats: *Dei voluntas et dei intellectus in se revera unum et idem sunt.* (Karitz, Tankelinjer hos Thorild, s. 117.) För både Spinoza och Thorild äro Gud förstånd och vilja absolut höjda över tidsprocessen. »Guds förstånd, säger Thorild, är icke annat än den eviga föreställningen av alla väsenden. . . I Gud är *alt ett, evigt.*» Guds viljande, verkande, livande — de äro för Thorild samma sak — få vi icke tänka som något successivt, i tiden fallande, ty då ha vi förmänskligt dem. Det heter i Deus deissimus: »*Han* [Gud] *vil icke, nu:* innehåller tvenne omöjligheter, först *et icke vilja* i Gud: därefter *et nu* i den rena evigheten, ett *nu* för Gud! — *Et* i Gud är endast tänkeligt, det är verka, lifva, uppehålla oändligt: ty förstå, vilja, göra är et successivt, något terminerat, et non-ens, et nekande av Gud just i den stund jag nämner Gud. Icke ens Guds *livande* kan tänkas mindre än *oändligt:* en gränsad natur är en inskränkt handling, något *ändligt* gjordt af Gud!» Även för Spinoza *verkar* Gud med

samma nödvändighet som han existerar: *Ratio igitur — cur, seu caussa, cur deus, seu natura agit et cur existit una eademque est* — en sats som Thorild antecknat. Skola vi fatta Guds tänkande, handlande, verkande enligt Spinoza som livlöst? Hur har Thorild fattat Spinoza? Enligt Spinoza är ju själen, då den klart och tydligt förstår tingen, en del av Guds oändliga förstånd. På den punkten åtminstone bör väl Guds förstånd vara levande.

Professor Hägerström anmärker vidare, att det förefaller honom fullkomligt orimligt, att Thorilds metafysik skulle vara en sammansmältning av Spinozas och Leibniz' metafysiska åsikter, därför att i sådant fall borde väl i Thorilds system återfinnas den för båda gemensamma utgångspunkten: det gudomliga förståndet med sina tanketing såsom i sin fullkomligt livlösa karaktär den yttersta grunden till allting. — Prof. Hägerström opponerar sig här mot ett historiskt faktum, ty det är ofrånkomligt bevisat, att Thorild i sin metafysik förenat spinozismen med leibnizianismen. Även prof. Lamm har ju denna uppfattningen, bara med den inskränkningen, att Thorild icke själv gjort sammansmältningen utan övertagit den från Robinet. Huru djupt Thorild är påverkad av Spinozas metafysik framgår bäst av skriften *Deus deissimus*, som den föregående forskningen alldeles lämnat ur räkningen, men som nu är under behandling och utgivning av docent Anders Karitz. För övrigt behöver det väl icke påpekas, att Thorild icke är ett osjälvständigt eko av Spinoza och Leibniz utan har personligt omformat det mottagna till ett nytt system.

Prof. Hägerström anmärker vidare: »Det är sant, att även Thorild talar om en evig nödvändighet såsom på en gång principium cognoscendi och principium essendi. Men det är ingalunda en specifikt rationalistisk sats i Spinozas mening. Den passar likaväl en rent mekanisk världsuppfatt-

ning hos vilken varje idé om ett gudomligt förstånd fattas». — Här bortser prof. Hägerström från det faktum, att i Thorilds metafysik ingår som ett konstitutivt moment just begreppet *Guds förstånd*: den eviga nödvändigheten är Guds förstånds eviga nödvändighet. Om begreppet *Guds förstånd* saknats i Thorilds metafysik, kunde anmärkningen ha haft sin giltighet.

Prof. Hägerström anser, att det specifikt rationalistiska elementet är borta i Thorilds intuition av Gud såsom högsta kunskap, därför att Thorild fäster sig vid endast visshetskänslan, som åtföljer denna intuition. För Spinoza åter är intuitionen av Gud i högsta grad självmedveten och självbestämd och grundläggande för all annan kunskap. Det har naturligtvis icke varit min mening att hävda, att Thorilds kunskapsteori och metafysik skulle vara identiska med Spinozas — olikheterna ligga i öppen dag — men icke förty kan Thorild sägas bygga hela sin kunskapsteori på den spinozistiska satsen: »utan Gud kan icke *något* vara eller begripas». Gud är själva varat. Den unge Thorild har i sina Spinoza-anteckningar avskrivit följande ställe hos Spinoza: »Sine Deo nihil esse, neque concipi potest. — Deinde cum nihil sine Deo nec esse nec concipi possit, certum est, *omnia* quae in natura sunt, Dei conceptum pro ratione suae essentiae suaeque perfectionis *involvere* atque exprimere: ac proinde nos, quo magis *res naturales* cognoscimus, eo *Dei essentiam* (*quae omnium rerum causa est*) perfectius cognoscere. Atque adeo tota nostra cognitio, hoc est summum nostrum bonum, non tantum a Dei cognitione dependet, sed in eadem consistit» (*Karitz*, o. s. a. s. 116.) I Deus deïssimus framställer Thorild som grundläggande sats: »Endast *Gud* kan vara *något*» d. v. s. Gud är all realitet. Denna metafysiska sats uppbär hela hans kunskapsteori: »*Principen af alt tänkeligt* är et *något*». Kunskapens sanning bestämmas av kunskapsobjektets realitet och den hög-

sta kunskapen är intuitionen av Gud, som är den oändliga realiteten eller allt. Thorilds Allblick och Spinozas scientia intuitiva ha samma slutmål: att i en intuition fatta hela universum. — Eller menar professor Hägerström att det finns någon annan filosof med vars intuitionsbegrepp Thorilds snarare sammanfaller?

I fortsättningen yttrar prof. Hägerström: »Med författarens sätt att resonera bli Locke och common sense-filosoferna kunskapsteoretiska rationalister, eftersom de antaga en intuitiv visshet som kunskapskriterium. Författaren synes också godtaga denna konsekvens (Eddan 1921 sid. 218 o. 227) men visar därmed också haltlösheten av sitt resonemang.»

Jag förstår icke, hur prof. Hägerström har läst min skrift. På sid. 218 talas varken om Locke eller common sense-filosoferna. På sid. 227 visar jag, att Lamm har missförstått termen *sensus communis*: »Termen *sensus communis* betyder ju förstånd, icke samfälld erfarenhet, för den skottska skolan var common sense organet för de aprioriska sanningarna och icke för allas samfälliga erfarenhet». På föregående sida 226 säger jag, att Thorild kanske är beroende av common sense-filosoferna i utformningen av sin egenartade lära om *sinnnet*, »Han har kanske även tagit intryck av den från Hutcheson utgående common sense-filosofien». Mer förekommer icke i skriften om common sense-filosoferna.

Vid prof. Hägerströms anmärkning, att Thorilds deduktiva metod icke är något bevis för hans kunskapsteoretiska rationalism, ty den deduktiva metoden förekommer även hos ultrasensualisten Hobbes, vill jag erinra om, att Thorild (i skriften *True heavenly religion*) utgår från den rena tankesatsen: *intet kan ej tänkas* och vill från denna sats utan stöd av erfarenheten bevisa existensen av andar.

Prof. Hägerström sammanfattar slutligen resultatet

av sin kritik i dessa ord: »Jag måste i det hela giva professor Lamm rätt i hans kritiska invändningar mot docenten Nilsson. Därmed dock icke sagt, att Thorilds kunskapsteori verkligen omvänt får betecknas som empirism.»

Härmed river prof. Hägerström upp grunden även för Lamm, som förfäktat, att Thorild är en sträng genomförd sensualist och empirist. Såsom redan professor Hans Larsson anmärkt i ett inlägg i Dagens Nyheter d. 5/II: om den ståndpunkt varifrån Lamm utfört sin kritik är ohållbar, huru skulle kritiken då av min Thorildsuppfattning undgå att bli oriktig?

Sin skarpaste kritik riktar prof. Lamm mot min i maskinskrift inlämnade avhandling Gyllenborgs ungdomsdiktning. Vid sitt bedömande fäster prof. Lamm intet avseende vid att avhandlingen endast är ett fragment ämnat att ingå i en utförlig monografi över skalden utan bedömer avhandlingen som om monografien vore redan avslutad och klandrar avhandlingen för vad den *icke* ger. Det synes mig som om den enda riktiga synpunkten vore att först och främst fråga, vad avhandlingen ger, och pröva om resultaten äro riktiga. Avhandlingen har velat ge en analys av Gyllenborgs ungdomsdiktning — de naturbeskrivande äro ej medtagna, därför att jag ännu icke hunnit att behandla dem — och denna analys erkänner prof. Lamm själv vara förtjänstfull, men gör detta erkännande en passant i några rader, som drunkna i tre sidor allmänt klander. »Utom den — såsom alltid hos docenten Nilsson — skarpsinniga undersökningen av idéinnehållet i dessa dikter möta vi här undersökningar om deras form och uppslagsgivande, ehuru i mitt tycke väl vaga paralleller med utländska dikter» (s. 56).

Det inledande kapitlet om förrousseauanismen finner prof. Lamm vara vetenskapligt otillfredsställande. »Rousseauforskningens nuvarande ståndpunkt möjliggör en betydligt klarare och mångsidigare framställning av förrous-

seauismen än de på måfå valda exempel från olika århundraden, som författaren anför, hvilka visserligen visa, hvad som är okänt, att rousseauistiska tankeelement funnits allestädes och i alla tider, men ej ge någon föreställning om den kulturörelse, som förberedde Rousseau.» (s. 56). Prof. Lamm måste ha alldeles missuppfattat mitt inledningskapitel. Gyllenborgs ungdomsdiktning kan i stort sett karakteriseras som satir och idyll, och jag har i inledningskapitlet framför allt velat visa, huru dessa två diktarter alltifrån antiken syssla med rent rousseauanska motiv. Ett stående ämne i satiren är t. ex. förhållandet av gamla tiders enfaldiga seder i motsats till samtidens. Guldåldersdrömmen bildar ett ständigt återkommande motiv både i satiren och idyllen. Jag påpekar även huru Rousseaus första tävlingskrift om vetenskapernas fördärvbringande inverkan på sederna kan helt enkelt betraktas som en prosa-satir, hans andra tävlingskrift om det lyckliga naturtillståndet som en prosa-idyll. Beträktningsättet är, såvitt jag vet, nytt, och det är säkert mycket givande. Kapitlet bildar i varje fall en lämplig bakgrund till behandlingen av Gyllenborgs dikter, och jag fullföljer här de förut dragna linjerna. Att jag i ett inledningskapitel icke har kunnat skildra satirens och idyllens hela historia är självklart. Jag har måst nöja mig med belysande stickprov. De äro inte valda på måfå.

Prof. Lamms huvudanmärkning mot avhandlingen är, att själva problemställningen vittnar om bristande historiskt sinne hos författaren (s. 57). Varpå stöder nu prof. Lamm denna anmärkning? Jo, därpå att jag i fråga om Rousseaus inverkan på Gyllenborg — vilket är ett centralt problem i min framställning — opponerar mig mot den tes, som han själv förfäktat i första bandet av *Upplysningstidens romantik*, nämligen att Rousseau skulle ha utövat ett genomgripande inflytande på den unge Gyllenborg. Prof. Lamm anmärker i sitt sakkunnigtalande (s. 57):

Om man betänker, att under den tid Gyllenborg i sina ungdomsdikter kretsar kring kulturproblemet, Rousseau är det allt överskuggande namnet i den europeiska kulturvärlden och att Gyllenborg rörde sig i kretsar, som voro djupt upprörda av diskussionerna om Rousseau, frågar man sig, om det snarare ej är »öfverflödigt» att ur olika verk från de mest skilda tider söka källor för ett inflytande på Gyllenborg, som historiskt och psykologiskt får sin naturliga förklaring genom en genomgripande impuls från Rousseau. De skiljaktigheter, som Gyllenborgs naturevangeliem — liksom de flesta tidigare rousseauaners — företer från Rosseaus, låta vida lättare förklara sig såsom medvetna eller omedvetna avvikelser från denne än som påverkningar från skrifter, till vilka knappt någon vid den tiden tänkte på att gå för att få handledning i dagens stora fråga.

Denna passage fordrar en särskild kommentar. Med de kretsar, som voro djupt upprörda av diskussionen om Rousseau och som den unge Gyllenborg tillhörde, kan ej prof. Lamm mena annat än Tankebyggar-orden. Bland dess medlemmar var endast fru Nordenflycht djupt intresserad av Rousseau. Att man överdrivit omfattningen av Rousseaus inverkan på henne är bevisat av flere nya forskare, bl. a. prof. Lamm själv. Creutz, som stod Gyllenborg närmast, visade icke något intresse för Rousseau — såsom framgår av Castréns monografi — utan betraktade Rousseau som ett stort original. Hos Gyllenborg finnes icke ett enda yttrande om Rousseau. Det är oförklarligt varför han aldrig skulle ens nämna Rousseau, om denne utövat ett så genomgripande inflytande på honom. Däremot har Voltaire varit såväl Gyllenborgs som Creutz' avgud.

Då prof. Lamm i sitt sakkunnigutlåtandet säger, att jag härlett Gyllenborgs rousseauanism »ur olika verk från de mest olika tider» och ur »skrifter till vilka knappt någon vid den tiden tänkte på att gå för att få handledning i dagens stora fråga», hade det ålegat honom att räkna upp dessa på 1750-talet antikverade skrifter. Jag har ånyo läst igenom min avhandling och finner, att de författare, som jag låtit påverka Gyllenborg, äro utom Horatius och Boileau

— han uppger sig själv imitera dem — Pope och Voltaire d. v. s. de två allmänt erkänt främsta namnen i den tidens litteratur.

Prof. Lamm yttrar vidare i sitt sakkunnigutlåtande:

»Hur långt författaren går i sin öfverskattning av de för-rousseauiska elementens betydelse visas bäst däraf, att han på ett ställe (s. 154) ifrågasätter, luruvida ej Mörks roman Adalrik och Göthilda haft lika stor andel i den nordiska renässansen som Rousseau. För att detta antagande skulle ha minsta skymt av sannolikhet för sig, fordrades väl först och främst, att det uppvisades, att öfverhuvud någon enda av den nordiska renässansens företrädare observerat dessa, först av docenten Nilsson framdragna, i sig själva synnerligen intressanta passager i Mörks roman.

Jag har i min bok om Gyllenberg opponerat mig mot den av doc. Blanck uppställda och även av prof. Lamm omfattade tesen, att ett par strofer i Gyllenborgs Vinterquäde (1759) skulle bilda »en av utgångspunkterna för den nationella rörelsen i vår litteratur» (Blanck.) Prof. Lamm, som återger Blancks ord, tillägger: »Det är i själva verket samma förhärlikande av republikansk medborgardyg, som sedermera skall återvända gång på gång i vår diktning och som har hämtat sin litterära inspiration ur Rousseaus första discours. Här återfinna vi alltså för första gången götterna skildrade som det Rousseauanska ofördärvade naturfolket». (Lamm, Upplysn. Romant. I s. 282).

Jag har nu visat upp att alldeles samma medborgardyg förhärlikas oupphörligt i Mörks Adalrik och Göthilda, som skrevs på 1740-talet, innan Rousseau uppträdde, och jag påpekar, att det är en godtycklig konstruktion, som inte räknar med alla historiska fakta, då man låter denna panegyrik av den antika och fornnordiska medborgardygden huvudsakligen hämta sin litterära ingivelse ur Rousseaus tävlingsskrifter. Rousseau är bara en av representanterna för den stora stoiska huvudströmning, som går genom litteraturen från renässansen och har sina källor i den ro-

merska litteraturen. Man finner samma retoriska förhållande av medborgardygden t. ex. även i Voltaires romerska dramer.

I den slutjämförelse som professor Lamm anställer mellan docenten Blancks och min vetenskapliga begåvning söker han jämka allt till Blancks förmån. Mitt enda odisputabla företräde skulle bestå i analysen »av författarnes begreppsvärld», vilken gåva likväl enligt prof. Lamm icke är den för en litteraturhistoriker viktigaste. Jag undrar, vad det dunkla uttrycket »att analysera en författares begreppsvärld» kan betyda om icke att klarlägga innebörden i författarnas verk. Det borde rimligtvis anses som en litteraturhistorikers främsta gåva, men är det tydligen icke för prof. Lamm. Han medger något längre fram, att jag möjligen äger en finare poetisk känsla än doc. Blanck, men gör strax inskränkningen, att jag endast undantagsvis varit inne på en rent estetisk värdering av diktverk. Förut i sitt sakkunnigeutlåtande har prof. Lamm lovordat mitt framställningssätt. »I fråga om framställningssätt måste docenten Nilsson sägas tillfredsställa ovanligt höga krav. Han disponerar överskådligt och med skarp blick för det väsentliga, särskildt då det gäller filosofiska system. I framställandet af en historisk utveckling komma dessa egenskaper mindre till sin rätt.(!) Rent förträfflig synes mig docenten Nilssons stil. Klar och enkel i sin konstruktion, äger den en naturlig charm och en konstnärlig prägel, som gör läsningen av hans skrifter till en njutning.» Prof. Lamm synes alldeles glömma bort dessa stilistiska förtjänster, som han tilldelat mig, ty då han gör sin slutjämförelse fäster han intet avseende vid dem.

Det förtjänar även att uppmärksammas, huru olika professorerna Schück, Lamm och Böök bedöma rangordningen mellan docenten Blancks och mina verk. Enligt prof. Schück har jag ej åstadkommit något så framstående

arbete som docenten Blancks *båda förnämsta*. Enligt prof. Lamm har jag icke skapat något verk av sådan omfattning och av så epokgörande betydelse som docenten Blancks *gradualavhandling*. (Jag har ju skrivit ett verk, *Svensk Romantik*, som följer själva den breda och djupa kungsådern i vår romantiska diktning från dess upprinnelse i Kellgrens *Nya Skapelsen* fram över Franzén, Elgström, Hammarsköld, Atterbom, Stagnelius, Tegnér till Viktor Rydberg). Hos prof. Bök heter det: »Blanck har förtjänsten att ha samlat sina forskningar kring ett stort och viktigt problem, den götiska rörelsens förutsättningar; men å andra sidan är hans framställning av dessa och speciellt av Geijers tankevärld icke så uttömmande, mångsidig och överlägset behärskad, som Nilssons analys av Tegnérns filosofiska och estetiska åskådning.»

* * *

I flera av de vetenskapliga tvistefrågor, där motsättningarna mellan professor Lamms meningar och mina äro skarpast framträdande, kunna endast nya undersökningar och den fortsatta vetenskapliga debatten fälla utslaget. Jag vill understryka, dels att diskussionen i dessa punkter ingalunda kan anses avslutad, dels även att det »utan tvekan» varmed prof. Lamm före mig placerar doc. Blanck måste ses i ljuset av våra vetenskapliga mellanhanden.

Mera avgörande än dessa enskilda tvistepunkter är likväl karaktären av min vetenskapliga produktion, och därmed äro vi framme vid den punkt, där även den utanför specialproblemen stående har möjlighet att bilda sig en grundad uppfattning. Det kan icke undgå någon läsare av de båda här behandlade sakkunnigutlåtandena, att deras författare synas vara något främmande och reserverade inför

hela läggningen av mina olika undersökningar. Även där de utan förbehåll erkänna de bestående resultat som vunnits eller de nya och fruktbärande uppslagen, ligger det något av det rent intellektuella erkännandets kyla över de ofta mycket vackra orden. Det är en annan varmare ton, som möter en vid lovorden över docenten Blanck och hans vetenskapliga metod. Man har en känsla av glädjen och tryggheten över det hemvanda och besläktade t. o. m. i den varsamma kritiken av hans verk.

Något ytterligare utförligt ordande om denna motsättning torde vara överflödigt. Den leder emellertid till ett omdöme om min produktion såsom något enformig och ensidig, därför att man icke har samma förmåga att där se nyanserna som i den förhärskande metoden med studiet av detaljpåverkningar. Om något bevis vore av nöden, skulle det vara tillräckligt att hänvisa till prof. Bööks framhåvande av de metodiska skiljaktigheterna i slutet av hans utlåtande.

Det är naturligtvis långt ifrån mig att forma detta påpekande till någon förebråelse mot de här behandlade sakkunniga. Men i det nuvarande läget synes mig denna min vetenskapliga särställning ha en ganska avgörande betydelse. Den måste i hög grad försvaga intrycket av det bestämda förord, som professorerna Schück och Lamm ha givit docenten Blanck. Det skulle icke förefalla omotiverat, om man av de framlagda fakta droge den slutsatsen, att det är ganska svårt att avgöra docenten Blancks eller mitt vetenskapliga företräde, då vi representera så olika riktningar. Vad som efter ett dylikt jämställande bör få den ena eller andra vågskålen att sjunka beror till sist på vilken forsknings egenart man skattar högst, såsom även prof. Sylwan framhållit i sitt sakkunnigutlåtande. För min del vill jag endast erinra om, att den litteraturhistoriska skola, som docenten Blanck tillhör, intar en alldeles dominerande ställ-

ning i vårt land. Det kan icke anses förmätet att hysa den önskan, att även den riktning, som jag själv representerar, kunde bli företrädd vid våra universitet med professur.

På grund av vad jag ovan anfört, med stöd av professor Bööks sakkunnigeutlåtande och den argumentering som avgivits i Större akademiska konsistoriet för mitt uppförande i första rummet får jag i underdånighet hemställa, det Eders Kungl. Maj:t täcktes utnämna mig till innehavare av ledigförklarade professorsämbetet i litteraturhistoria med poetik vid Uppsala universitet.

Jag anhåller att i sinom tid få avgiva underdåniga slutpåminnelser.

Göteborg den 14 nov. 1921.

Underdånigst

Albert Nilsson.

that was said. The law is now being put into effect
 and it is hoped that the people will be satisfied with the
 results. The government is doing its best to provide
 for the needs of the people and to maintain the
 peace and order of the country. It is the duty of
 every citizen to support the government and to
 obey the laws. The government is committed to
 the welfare of the people and to the development
 of the country. It is the hope of the government
 that the people will continue to support it and
 that the country will prosper and flourish.

Signed
 John Wilson

